

SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA U OSIJEKU

FILOZOFSKI FAKULTET U OSIJEKU

ENGLJSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST I POVIJEST

Filip Ivančević

RIMSKA PROVINCIJA BRITANIJA – USPOSTAVA I
VLADAVINA

ZAVRŠNI RAD

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Jasna Šimić

Osijek, 2016.

SADRŽAJ

1. Sažetak.....	1
2. Uvod.....	2
3. Osvajanje Britanije.....	3
3.1. Cezarova invazija Britanije.....	3
3.2. Razdoblje između Cezara i Klaudija.....	6
3.3. Klaudijeva invazija.....	8
4. Izgled provincije.....	10
5. Ustanak protiv vlasti.....	11
5.1. Budkikina pobuna.....	11
6. Agrikola i nova osvajanja.....	14
7. Život u Britaniji.....	16
8. Zaključak.....	18
9. Popis literature.....	19

1. RIMSKA PROVINCIJA BRITANIJA – USPOSTAVA I VLADAVINA SAŽETAK

Prije dolaska Rimljana Britanija je smatrana područjem u kojim vladaju razne nadnaravne sile. Gaj Julije Cezar je prvi među Rimljanima koji je, nakon što je osvojio Galiju, odlučio poći u ekspediciju Britanije kako bi поблиže uvidio kakvo je zapravo stanje na otoku. Nakon propale ekspedicije on se vraća u Britaniju još jači i polako počinje njena invazija. Zbog ustanka u Galiji on je primoran vratiti se ali do određene mjere uspijeva podvrgnuti Britaniju rimskoj vlasti. Nakon Cezara prva osoba koja kreće u ponovno osvajanje Britanije je Klaudije koji je na kraju i uspijeva i osvojiti te si tako zarađuje naziv Britanik.

Po osvajanju Britanije Rimljani počinju sa raznim reformama i promjenama koje se tiču svega od privrede i trgovine do obrazovanja i poboljšanja života. Tijekom narednih stoljeća teritorij provincije se polako povećava a s time dolazi i do novih poteškoća poput ustanaka raznih domorodačkih naroda, od kojih je najznačajniji bio Budikin ustanak. U godinama nakon Budike dolazi do vlasti Agrikole, najznačajnijeg guvernera Britanije, koji znatno povećava njezin teritorij i provodi mnoge reforme. Rimska vlast na području Britanije postepeno slabi a do njenog kraja dolazi sa dolaskom Germanskih naroda. Glavne izvore podataka za provinciju Britaniju daju nam pisci Tacit i Kasije Dion koji se najviše bave razdobljem prije Agrikole i njegovom vladavinom, te nakon toga dolazi do manjka pisanih izvora te stoga ne možemo puno saznati o stanju u samoj provinciji.

Ključne riječi: Britanija, Cezar, Klaudije, Budika, Agrikola

2. UVOD

Prvi dio rada se bavi prvim invazijama na Britaniju te se u njemu поближе opisuje invazije koje su izvršili Cezar i Klaudije. Također tu se nalazi i dio koji govori o tome što se događalo u razdoblju između njihovih invazija.

U drugom poglavlju se opisuje kako je provincija izgledala nakon svoje uspostave te o tome kako je organizirana njezina obrana i o odnosima između Rima i domaćih plemena.

Treći dio se bavi Budikinom pobunom i donosi detalje o stanju u Britaniji u tome razdoblju, koje najviše saznajemo od pisaca Tacita i Diona.

Četvrto poglavlje se ponajviše bavi Agrikolom i njegovom vladavinom. Tu se govori ponajviše o njegovim osvajanjima i širenju provincije.

Sljedeći dio se bavi životom u Britaniji, tj. reformama koje su provedena kako bi se on poboljšao. Tu se nalaze razni podaci koji govore o izgledu gradova, stvaranju cesta, širenju kulture, i dr.

3. OSVAJANJE BRITANIJE

Britanija je kao uvijek bila odvojena od problema na kontinentu i kao takva je često bila smatrana područjem kojim vladaju nadnaravne sile. Glavnu ulogu u tom razmišljanju je igralo loše britansko vrijeme te česte oluje na moru koje su stalno potapale brodove koji su se pokušali iskrcati na obalu. Sama ta činjenica je vjerojatno i jedan od razloga osvajanja Britanije, a to je da bi osoba koja uspije u tom pothvatu bila viđena gotovo kao božanstvo. Glavi razlozi osvajanja Britanije su imali veze za njezinim bogatstvom u rudama i brojnim plemenima koji bi kao ratni zarobljenici služili kao robovi.

3.1. CEZAROVA INVAZIJA BRITANIJE

Prvi pokušaj osvajanja područja Britanije proveo je Gaj Julije Cezar 55. godine pr. Kr. Iz Cezarovih zapisa o galskim ratovima može se vidjeti kako je on vjerovao da su Galski vođe pobjegli u Britaniju kako bi potražili saveznike među Britanskim keltskim plemenima, te govori da glavni razlog njegove invazije stoji u tome da će jedino tako moći uspješno završiti rat u Galiji. Autor Graham Webster navodi u svome djelu kako je tu vjerojatno postojao još jedan razlog. On govori kako je Cezar najvjerojatnije čuo da je Britanija bogata u zlatu i srebru, te da je razmišljao kako bi njezino osvajanje pripomoglo njegovim političkim planovima na povratku u Rim. Kako je sam Cezar znao da to neće biti moguće brzo riješiti može se doći i do drugog razloga a to je da je odlučio poći u Britaniju kako bi поблиže istražio otok te prikupio neke informacije o njenom stanovništvu, tj. o plemenima koja su naseljavala ta područja. Prije same invazije Cezar je prikupio neke informacije od raznih trgovaca koji su ranije posjetili Britaniju, ali kako su te informacije u najmanju ruku bile površne on iz njih nije mogao baš puno saznati.¹

Prema njegovoj vlastitoj procjeni kako bi uspješno prešao morski prijelaz do Britanije sa svoje dvije legije trebalo mu je 80 brodova. Kada je napokon došao do Britanije na liticama kod mjesta na kojem se htio iskrcati ga je dočekala neprijateljska britanska vojska te je bio primoran iskrcati se gotovo 8 milja dalje. Njegovi protivnici naime nisu bili toliko naivni te su se odlučili susresti s Rimljanima na bojnopolju. Rimljani, iznenađeni ovim napadom, ipak na kraju uspijevaju pružiti otpor domorodačkoj vojsci te su se na kraju uspjeli i obraniti od njihovog napada. Ova bitka se naime pokazala puno težom za Rimljane nego što je prvotno trebala biti ponajviše zbog činjenice da se rimska konjica, koja se nalazila na otprilike 18

¹ Graham Webster, *The Roman Invasion of Britain*, Taylor & Francis Group, London i New York, 2003., str. 34. – 35.

brodova, nije uspjela iskrcati zbog velike oluje koja ih je zahvatila. Upravo je taj nedostatak konjice predstavljao glavni razlog zašto Rimljani nisu nastavili pratiti povlačenje protivnika, a tu je i činjenica da su bili izloženi stalnim napadima protivničke konjice i ratnih kočija.²

Ratne kočije su bile jedinstveno Britansko oružje te su prouzročile velike probleme Cezarovim vojnicima. Britanci su koristili kočije u indirektnoj borbi te bi njima podijelili rimsku vojsku u manje grupice i na taj način spriječili otvorenu bitku s Rimljanima, koju bi zbog same snage rimskih legija najvjerojatnije i izgubili. Iako su se slične taktike koristile u ratovima u Španjolskoj i Galiji, kočije su se do 1. st. pr. Kr. koristile isključivo na Britanskom otočju. Glavne prednosti kočija su bile njihova brzina i pokretljivost te su se upravo one pokazale izrazito problematičnima za Rimljane. Kočije su korištene tako da bi se brzo kretale po bojištu te na taj način podijelile rimsku vojsku u manje jedinice, a u isto vrijeme bi pružale pomoć na bojištu gdje god ona bila potrebno. Kako su rimski legionari bili bolje istrenirani od britanskih vojnika, kočije su također služile i kako bi se smanjila ta razlika.

Tijekom Cezarovog ratovanja sa domorodačkom vojskom veliko nevrijeme je uništilo velik dio njegovih brodova. Kako je zima polako dolazila došlo je i do nestašice zaliha, jer je ovo prvotno bilo planirano kao kratka ekspedicija, te Cezar naređuje svojim vojnicima da što brže poprave uništene brodove. Britanci, koji su pomno pratili što se događa sa Cezarovom vojskom, uviđaju kako su Rimljani u velikim problemima te napadaju Cezara i njegovu vojsku kako bi spriječili buduće pokušaje invazije. Rimljani ponovno nailaze na poteškoće prilikom borbe s kočijama ali se ipak uspijevaju obraniti i natjerati protivnika na povlačenje.

Loše britansko vrijeme dovodi do stanke u ratovanju, ali čim je ono prošlo Rimljani kreću u napad na Britance te počinju napadati domorodačka plemena. Britanci tada izražavaju želju za mirom sa Cezarom koji zahtjeva da se svi zarobljenici pošalju u Galiju. Prije nego što su napustili Britaniju Rimljani su ponovno napadnuti, ovaj puta od strane plemena Morini, ali taj napad biva s lakoćom odbijen. Kako ustanak u Galiji počinje kulminirati dolazi do poteškoća oko pojačanja te su Rimljani primorani vratiti se na kontinent i provesti zimu tamo, te tako završava Cezarova prva invazija na Britaniju.³

Iako ova ekspedicija nije donijela neke velike prihode Cezar je bio zadovoljan njenim uspjehom te je u iščekivanju čekao povratak u Britaniju. Kako bi proslaviti Cezarov uspjeh

² G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 36. – 37.

³ Isto, str. 37.

Rimljani priređuju trijumf, tj. proslavu vojnog uspjeha, u njegovu čast koji je trajao 20 dana. Prema zapisima Kasije Diona narod je već tada razmišljao o velikoj pobjedi i svim dobrima koje će proizaći iz nje. Iako se Cezarova vojska u Britaniji uglavnom branila od domorodačkih napada, Rimski naroda je vjerovao kako će Cezar završiti ono što je započeo. Kako je pokoravanje Galije bilo pri kraju očekivalo se kako će se sada ponovno okrenuti prema osvajanju Britanije.⁴

Iz raznih zapisa Strabona i Tacita mogu se vidjeti sličnosti između Gala i Britanaca, iako Strabon piše kako su Britanci bili divljiji i jednostavniji od Gala. On također napominje kako su sami načini njihove borbe također bili vrlo slični.⁵ Tacit u svojim zapisima također uspoređuje Britance i Gale te napominje kako su njihov izgled, jezik i vjerovanja bila vrlo slična, te da su Britanci bili vatreniji od Gala po pitanju ponašanja. Tacit svoja opažanja piše u vrijeme kada je dio Britanije bio pokoren pa se smatra kako su ta zapažanja zapisana tijekom Klaudijeve invazije.⁶

Već iduće godine, 54. god. pr. Kr., Cezar se vraća u Britaniju, ovaj puta sa gotovo deset puta više brodova, te njegovo iskrcavanje prolazi bez ikakvih problema. Cezar odlučuje kako ga ovaj puta Britanci neće zateći nesprenog te odmah kreće u napad i uspijeva osvojiti staru britansku utvrdu Bigbury. Nakon pobjede i osvajanja utvrde do Cezara dolazi vijest kako je dio brodova ponovno bio uništen u oluji. Dok se Cezar bavio obnovom brodova i utvrđivanjem tabora, Britanci se ujedinjuju protiv zajedničkog neprijatelja pod vodstvom Kasivelauna (lat. Cassivellaunus), kralja plemena Katuvelani (lat. Catuvellauni).⁷ Nakon Cezarove pobjede nad skupinom plemena na području Kenta, gdje se tada iskrcao, njegovi protivnici biježe Kasivelaunu te se udružuju s njim.⁸

Udružene snage Britanaca pružaju poteškoće Cezarovim legijama, koje su nakon obnove brodova ponovno krenuli u napad. Taktika kojom su se Britanci tada koristili bila je jednostavna, oni su naime krenuli u povlačenje kako bi razdvojili rimsku vojsku od konjice a kada bi to učinili napadali su ih u nadi da će ih zateći nesprenne. Ova je taktika bila toliko uspješna da se konjica kasnije nije htjela odvajati od vojske čime je postala gotovo nepotrebna. Britanci, koji su se žestoko borili za svoj dom, su na kraju bili poraženi od strane

⁴ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 37. – 38.

⁵ Strabon, *The Geography*, Loeb Classical Library, 1923., volumen 2, knjiga 4, poglavlje 5, str. 255.

⁶ Tacit, *Dialogus, Agricola, Germania*, Loeb Classical Library, London, 1914., poglavlje 13, str. 190. - 193.

⁷ Robin George Collingwood, Nowell Myres, *Roman Britain and the English Settlements*, Oxford University Press, Oxford, 1937., str. 46.

⁸ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str.38. – 39.

Rimljana, koji su u bitkama izgubili velik broj ljudi. Nakon poraza Britanci se više nisu okupljali i napadali Rimljane što je uvelike olakšalo Cezarovo osvajanje. Rimljani tako dolaze do rijeke Temze koju moraju prijeći kako bi nastavili svoje osvajanje. Britanci, koji su već prešli rijeku su postavili Rimljanima razne zamke i prepreke poput kolaca na obali i u vodi, ali Rimljani uspijevaju prijeći rijeku bez nekih većih poteškoća te nastavljaju svoje osvajanje bez puno otpora.⁹

Neka Britanska plemena poput plemena Trinovanti (lat. Trinovantes) su se pokorila Rimu te su u zamjenu za zaštitu Rimu dali zarobljenike i siguran prolaz kroz njihovu zemlju. Nakon što su se veća plemena pokorila počela su i manja te su i ona davala zarobljenike za svoju zaštitu. Rimljanima je u tom trenutku naime bila vrjednija informacija o lokaciji glavnog grada Katuvelana, te nakon što su je dobili oni kreću u opsadu grada te ga kasnije i osvajaju. Nakon pada glavnog grada neka kentska plemena napadaju mjesto gdje se nalazila rimska mornarica. Vjeruje se kako je ova bitka zadnji pokušaj Kasivelauna da pobjedi Rimljane, ali nakon rimske pobjede prestaje sva nada za pobjedom nad okupatorskom snagom. Kasivelaun se tada pokorava Rimu i sklapa primirje s Cezarom pri kojemu se obvezao davati Rimu danak i zarobljenike, a Cezar se brzo vraća u Galiju gdje dolazi do ustanka kojeg je predvodio Vercingetorix.¹⁰

3.2.RAZDOBLJE IZMEĐU CEZARA I KLAUDIJA

Nakon što August postaje car i red se vraća u Rim ponovno se javlja ideja za odlaskom u Britaniju. August je često planirao izvršiti invaziju na Britaniju ali su ga problemi drugdje u Carstvu uvijek zaustavili u tom naumu.¹¹ Kada 34. godine pr. Kr. konačno kreće prema Britaniji biva zaustavljen u Galiji zbog ustanka u Dalmaciji zbog čega se mora vratiti i srediti situaciju na istočnom dijelu Jadranskog mora. Britanci tada nisu poštovali sporazum koji su sklopili s Cezarom i nisu htjeli imati ništa s Augustom koji 27. i 26. godine pr. Kr. ponovno planira invaziju u kojoj će „*nadmašiti uspjehe svog pooca*“.¹² Ta invazija također biva prekinuta zbog raznih nereda u Galiji i Španjolskoj.¹³

⁹ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 39.

¹⁰ Isto, str. 39. – 40.

¹¹ Isto, str. 46. – 47.

¹² R. G. Collingwood, N. Myres, *Roman Britain and the English Settlements*, str. 71. – 72.

¹³ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str.63. – 64.

Činjenica da nije tako olako krenuo u invaziju na Britaniju pokazuje koliko je August bio oprezan po tom pitanju. Cezarova ekspedicija nekih dvadesetak godina ranije bila je skraćena ne samo zbog otpora Britanaca već i zbog nereda i ustanaka koji su se događali na kontinentu. Cezar je naime krenuo u osvajanje Britanije prije negoli je stanje u Galiji bilo sasvim sređeno. August, iako je zasigurno imao veliku želju za osvajanjem Britanije, odlučuje sačekati dok stanje na kontinentu ne bude osigurano kako ne bi ponovio Cezarovu pogrešku. Iako je August možda bio oprezan, on je htio učvrstiti vlast u već postojećim provincijama radije negoli krenuti u osvajanje novih posjeda.¹⁴

Britanija tada još naime nije bila rimska provincija ali je imala važnu ulogu u širokoj trgovačkoj mreži u Carstvu. Britanija je izvozila razne sirovine poput zlata, srebra, željeza, stoke, pšenice i kože, a uvozila je luksuzne predmetne poput narukvica, ogrlica, predmeta od stakla. Robovi, koji su bili važan dio radne snage, su također bili izvoženi u Rim. Ovakva trgovačka mreža je stalno napredovala, iako je bila izvan Augustove vlasti, te je vjerojatno predstavljala jedan od razloga zašto on nije uložio više truda u osvajanje Britanije.¹⁵

Augustovi suvremenici su se slagali s navodom da su odnosi s Britanijom zadovoljavajući. Tako Strabon, koji piše pred kraj vladavine prvog cara, navodi kako su britanski poglavice učinili gotovo cijeli otok rimskim vlasništvom tako što su plaćali danak i slali izaslanstva te da kao rezultat toga nije bilo potrebe da se drže vojne postrojbe u Britaniji. Najbolja stvar koju može napraviti je ostaviti stvari onakvima kakve jesu održavanjem trgovačkih odnosa i naplaćivanjem danka.¹⁶

Kroz sljedećih nekoliko desetljeća ova politika se nastavila iako to ne znači da je ideja osvajanja Britanije bila napuštena. Galija je bila pokorena već duže vrijeme, ali na istočnoj obali Rajne su se nalazili Germani s kojima su Rimljani konstantno ratovali. Kaligula, koji je tada bio car, je prema zapisima krenuo prema Britaniji ali je i taj pokušaj osvajanja bio prekinut.¹⁷ Pisani izvori ne govore zašto je osvajanje bilo prekinuto ali mnogi misle da je to bilo zbog njegovog neiskustva kao vođe i vojnog zapovjednika. Prema zapisima povjesničara Svetonija Kaligulu je u Galiji posjetio britanski princ koji se odmah pokorio caru, a ovaj je to shvatio kao predaju cijelog otoka. S druge strane Kasije Dion piše kako je car krenuo iz Galije na brodu te se ubrzo okrenuo i vratio nazad na obalu. Tada je naredio svojim vojnicima da

¹⁴ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 64.

¹⁵ R. G. Collingwood, N. Myres, *Roman Britain and the English Settlements*, str. 70.

¹⁶ Strabon, *The Geography*, knj. 4. 5. 3., str. 257. – 259.

¹⁷ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 94.

skupe školjke koje je on vidio kao plijen sa svoje ekspedicije. Kada se vratio u Rim zahtijevao je titulu Britanik (lat. *Britannicus*) kao da je uspješno osvojio cijeli otok. Iako je bio popularan u ranijim godinama Kaligulina vladavina je postala gotovo tiranska, te je nedugo nakon toga bio i ubijen od strane pretorijanaca. Na prijestolju ga je naslijedio Klaudije koji će i zaslužiti naslov *Britannicus*.¹⁸

Način na koji je Klaudije došao na vlast je prema nekim zapisima bio pun intriga. Nakon Kaliguline smrti ubijena mu je i većina bliže obitelji. Klaudije je uspio preživjeti te je nakon što su ga pronašli idući dan bio proglašen carem dok je Senat odlučivao kako će nastaviti dalje.¹⁹ Zbog toga je uvijek bio u lošim odnosima sa Senatom, ali kako je narod podržavao Klaudija oni nisu imali drugog izbora osim da to prihvate. Klaudije je opisivan kao slab i boležljiv čovjek koji je zbog fizičke slabosti bio jako mentalno razvijen, ali prema nekim navodima je ta fizička slabost utjecala na njegovo mentalno stanje pa je bio opisivan kao kukavica. Klaudije se bojao za svoju sigurnost te je zbog tog straha osjećao kao da mora stalno dokazivati svoju vlast.²⁰ Da li zbog vlastite slave ili kako bi osigurao svoju vlast, Klaudije je osjećao kako mu je bilo potreban neki veliki osvajački uspjeh. Najvjerojatniji razlog osvajanja Britanije je bio taj što je u tome vidio slavu i način da se obrani od Senata. Kako je proučavao Cezara i znao za Kaligulino prekinuto osvajanje sama ideja da uspije u nečemu što nije uspio ni sam Cezar gotovo stoljeće ranije je zasigurno bila jako privlačna.²¹

3.3.KLAUDIJEVA INVAZIJA

Novo osvajanje Britanije započelo je 43. godine po. Kr. pod vodstvom Aula Plaucija. Za razliku od Cezara njega nisu dočekale nikakve poteškoće pa je prešao morski prijelaz bez problema te se iskrcao bez imalo otpora. Kako ne bi bili nadjačani od strane domorodaca on šalje svoju vojsku po tri divizije.²² Ta se mjera pokazala nepotrebnom ali je pokazala da su naučili nešto iz iskustva prošlih invazija. Naime Britanci nisu znali za nadolazeću invaziju te stoga nisu ni uspjeli skupiti vojsku kako bi ih dočekali. Nakon što su propustili priliku za brzom pobjedom nad osvajačima Britanci odlučuju kako se neće susresti s Rimljanima u

¹⁸ Kasije Dion, *Historiae Romanae*, Loeb Classical Library, 1924.,volumen 7, knjiga 59, poglavlje 25. 3., str. 339. – 341.

¹⁹ Kasije Dion, *Historiae Romanae*, knjiga 60. 1. 2., str. 367.

²⁰ Isto, knjiga 60. 2. 1.-6., str. 370. – 372.

²¹ Isto, knj. 60. 19. 1., str. 416.

²² Isto, knj. 60. 19. 4., str. 417.

jednoj odlučujućoj borbi već da će se boriti s njima u manjim okršajima.²³ Nadali su se da će tako odgovoriti Rimljane od njihovog nauma da pripoje Britaniju ostatku Carstva te da će se tada okrenuti nazad, ali za razliku od Cezara Plaucije se nije morao brinuti za ustanke na kontinentu jer je Galija postala relativno mirna provincija. Čak i u slučaju bune druge legije su ih bile spremne ugušiti pa se tako Plaucije mogao u potpunosti posvetiti osvajanju Britanije. Nedugo prije invazije britanski kralj Cynobellinus je umro i ostavio sve svojim sinovima, Caratacus i Togodumnus.²⁴ Iako je nosio titulu kralja on je vladao samo dijelom teritorija, a središte mu je bilo u teritoriju plemena Catuvellauni. Ova dvojica braće su vodili britanski otpor Rimu sve dok nisu bili poraženi od strane Plaucija te natjerani u bijeg, što je rezultiralo time da je dio teritorija plemena Boduni (lat. Bodunni) došao pod rimsku vlast. Ostatak naroda se povukao na drugu stranu rijeke gdje su i utvrdili svoj položaj. Plaucije je ostavio dio vojske iza te krenuo u napad na Britance te ih je nakon dva dana borbe uspio i poraziti. Ne zna se točno kod koje se rijeke dogodila ova bitka jer povjesničari imaju drukčija mišljenja pa se tako spominju rijeke Temza, Medway i Way.²⁵

Kada je došao na mjesto borbe Plaucije je kao prvo poslao dio vojske sastavljene od Germana, dok su budući car Vespazijan i njegov brat zapovijedali idućim dijelom vojske koji je prešao rijeku. Iako su pretrpjeli velik broj žrtava Britanci su se borili hrabro da se bitka nastavila na drugi dan. Britanci su na kraju bili poraženi te su se povukli preko rijeke Temze na mjesto nedaleko od grada Londiniuma. Nakon pobjede Plaucije je također nastavio dalje prema rijeci Temzi gdje ga je dočekalo još otpora.²⁶ Plaucije tada šalje poruku caru Klaudiju koji preko Massilie, današnji Marseille, i Galije dolazi u Britaniju. Po svom dolasku u Britaniju Klaudije preuzima zapovjedništvo nad vojskom i osvaja grad Camulodunum, današnji Colchester, koji je bio središte Cynobellinusovog teritorija.²⁷ Odmah nakon tog uspjeha Klaudije dobiva titulu *Britannicus*, koju je kasnije prenio na svog sina, te napušta Britaniju.²⁸

Plaucijeva odluka da stane i pošalje poruku caru Klaudiju se može vidjeti kao vrsta propagande. Malo je vjerojatno da Plaucije nije vjerovao u sposobnosti svoje vojske, pogotovo nakon bitke koju su upravo dobili. Kako je znao da je područje gotovo osvojeno Klaudije odlučuje otići u Britaniju i sam zadati završni udarac. Ako je stvarno htio dobiti

²³ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 97.

²⁴ Kasije Dion, *Historiae Romanae*, knjiga 60. 20. 1., str. 418.

²⁵ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str.97. - 99.

²⁶ Isto, str. 99. - 103.

²⁷ Kasije Dion, *Historiae Romanae*, knjiga 60. 21. 2., str. 421. – 422.

²⁸ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 103. – 104.

slavu kakvu je imao Cezar onda je morao sam voditi napad, a ne da ga njegovi generali vode za njega. Klaudije nije htio samo praznu titulu te je stoga odlučio sam otići u Britaniju i ozakoniti svoju vlast jer je jedino tako mogao doseći situ razinu kao Julije Cezar i August, a osvajanjem Camulodunuma je u tom naumu i uspio.²⁹

4. IZGLED PROVINCIJE

Britanija koju je Cezar znao je bila ograničena na područje estuarija Temze, sjevernog Kenta i vjerojatno dio zapadnog dijela koji se nalazio odmah uz to. Šire i detaljnije znanje o području Britanije Rimljani su dobili pomoću svojih trgovaca i njihovih trgovačkih središta, te su polako počeli tražiti saveznike među plemenima. Također mnoge detalje su dobivali i od raznih prinčeva u izgnanstvu koji su im davali detaljne podatke kako o svom području tako i o susjednim. Autor Webster piše kako je Plaucije najvjerojatnije provo detaljno istražio sve informacije o britanskom području kako bi kasnije s glavnim savjetnicima Carstva mogao detaljno isplanirati svaki korak invazije i njezin opseg. Iz toga izlazi ideja da je to zapravo bila ograničena invazija na određeno područje s namjerom da se na tom području stvori provincija te da ona bude središte za osvajanje britanskog otoka. Ono je bilo ograničeno na južni i istočni dio otoka, a granica bi pratila vapnenačku branu koja je služila kao prirodna razdjelnica otoka. Razlog zašto su odabrali ovo područje leži u tome da je to bilo relativno ravno područje bez nekih većih planinskih dijelova pa se tako ovdje osim raznih ruda poput srebra i željeza nalazilo i dosta obradive zemlje. Kako su znali da i izvan njihovih granica postoje dobri dijelovi zemlje oni su se odlučili na sklapanje 'savezništva' s određenim vladarima. Na taj način su Rimljani zapravo zaštitili svoja područja od napada drugih plemena. Glavna dio savezništva je ležao u tome da je vladar bio obvezan štiti svoja područja od napada barbarskih plemena, a car je pristao pomoći im u slučaju neke ozbiljnije invazije ili ustanka.³⁰

Ovo se pokazalo izrazito dobrim na području sjeverne granice gdje su živjela mnoga mala plemena. Rimljani su uspjeli ujediniti ta mala plemena s jednim većim, koje je obitavalo na području sjeverno od rijeke Humber, i tako osigurati zaštitu za sjeverna područja. Plemena su se ujediniła pod vodstvom kraljice Cartimandue, koju su plemena prihvatila jer je vjerojatno bila član jedne od vodećih obitelji. Njen položaj, a ujedno i svoj, su dalje učvrstili sklapanjem braka između kraljice i vođe jednog od sjevernijih plemena. Na zapadnom

²⁹ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str. 104. – 107.

³⁰ Isto, str.111. – 113.

području su također htjeli na isti način osigurati područja ali u tome nisu bili uspješni. Caratacus je brzo dobio kontrolu nad tim područjima, a pomoću potpore druida su spriječene daljnji prebjezi Rimu. S plemenom na jugozapadu, područja Cornwall i Devon, je vjerojatno bio sklopljen mir koji nije bio proširen na savezništvo.³¹

Zbog bolje obrane svojih područja Rimljani su gradili guste mreže utvrda, koje su bile udaljene jedna od druge otprilike jedan dan hoda. To su činili kako bi dobili kontrolu nad glavnim stratezijskim područjima s ciljem sprječavanja skupljanja neprijateljskih snaga. Te su se utvrde uglavnom nalazile na riječnim prijelazima ili uz stare putove. Vojne jedinice su se uvijek mogle naći na područjima gdje su bile velike koncentracije Britanaca kako bi ih stalno držale na oku. Utvrde s rimskim snagama su se nalazile i na područjima njihovih saveznika, a nakon što su tamo bile nekoliko godina oko njih se počelo skupljati lokalno stanovništvo i razni trgovci te su tako počela nastajati manja naselja oko njih koja bi preživjela čak i nakon što bi utvrda bila napuštena.³²

Glavna odluka koju je Plaucije morao donijeti prilikom određivanja gdje će nalaziti utvrde je bilo točno odrediti zapadnu granicu provincije. Prilikom određivanja koja će plemena biti uključena u provinciju Plaucije je tražio velike prirodne prepreke poput rijeka koje će služiti kao granica. Kako su rijeke u Britaniji relativno kratke u usporedbi s onima na kontinentu odlučio se za vapnenačku branu kao prigodno područje, te je postavio svoje snage uz rijeke Trent, Avon i donji Severn kako bi branile prijelaze tim područjima.³³

5. USTANAK PROTIV VLASTI

Kao i u drugim dijelovima Carstva ustanaka protiv vlasti je bilo i u Britaniji. Što se tiče Britanije tamo su se pobune događale uglavnom pri početku vlasti dok su odnosi među Rimljanima i domaćim plemenima još bili napeti. Tu je bilo nekoliko pobuna ali je daleko najvažnija ona vođena Budikom, jer je ona dovela do nekih većih promjena.

5.1. BUDIKINA POBUNA

Prasutagus, kralj Icena, po svojoj smrti dijeli područje svoje vladavine tako da dio ostavlja svojim kćerima a drugi dio daje tadašnjem rimskom caru Neronu. On to čini jer se nada da će tim znakom poniznosti sačuvati svoje kraljevstvo i obitelj, nada se da će time

³¹ G. Webster, *The Roman Invasion of Britain*, str.113.-115.

³² Isto, str.115.-122.

³³ Isto, str.123.

osigurati da njegova obitelj ostane na vlasti te čak i da njegove kćeri postanu Rimljanima potencijalne supruge. Kada on umire do toga ne dolazi jer su rimski vođe u Britaniji uzimaju cijelo njegovo kraljevstvo i pripajaju ga provinciji. Rimljanima je naime cijelo vrijeme bio plan pripojiti sva vazalna područja provinciji, te stoga nije čudo da su se odlučili na ovaj korak.³⁴ Budika, kraljica Icena i Prasutagusova žena, se žali na ovaj čin Rimljana te zbog toga biva bičevana a njezine dvije kćeri silovane. Icenici tada gube sva prava na svoja nekadašnja područja te postaju tretirani kao robovi.³⁵ Osim gubitka raznih prava došlo je i do raznih financijskih problema. U svome djelu Dio piše kako su vodeći Britanci morali vratiti sav novac koji im je bio dan od strane cara Klaudija, te kako je Seneka tražio da se vrati 40 milijuna sestercija koji su im bili nametnuti kao zajam. On je dao Britancima taj novac u nadi da će kasnije pomoću njega doći do još veće svote. Kako Britanci nisu razumjeli način na koji radi rimska ekonomija oni su taj novac smatrali darom, te su stoga počeli zamjerati Rimu kada ga je Seneka uzeo nazad na okrutan način.³⁶

Budika, 60./61. godine, počinje svoju pobunu te joj se u tome pridružuju i druga britanska plemena među kojima je bilo i Trinovantes. Ona tada kreće u napad te prvo napada grad Camulodunum, današnji Colchester, gdje ubija sve stanovnike i pali cijelo naselje. Naime rimski veterani koji su se naselili ovdje tjeraju domorodačko stanovništvo i uzimaju za sebe njihove domove i zemlju, te u tome leži razlog zašto je pleme Trinovantes podržalo Budiku.³⁷ Osim toga tu se nalazio i Klaudijev hram, koji je dao izgraditi car Neron, te koji je bio srušen i spaljen. Prije nego što je Budika napala grad rimski kolonisti su poslali prokuratoru poziv u pomoć, te im je on u svrhu obrane poslao 200 vojnika koji su se pokazali nesposobnima u obrani grada. Tada u oslobođenje grada kreće IX. legija, ali i ona na kraju biva poražena i natjerana u bijeg, a i sam prokurator bježi u Galiju.³⁸ Svetonije Paulin, guverner provincije, je tada bio u sjevernom Walesu gdje se borio na otoku Mona, današnji Anglesey, gdje su druidi podigli ustanak. Kada je čuo za Budikinu pobunu on se što brže pokušava vratiti u Londonium. Svetonije traži od zapovjednika II. legije kao pojačanje ali ovaj to odbija bojeći se uništenja od strane Britanaca. Dok se Svetonije sa svojom vojskom, koju su činile XIV. i XX. legija, kretao prema gradu Londoniumu, današnjem Londonu, prima vijest kako je Budikina vojska porazila IX. legiju te kako je brojčano nadmoćnija, prema

³⁴ L. A. du Toit, *Tacitus and the rebellion of Boudicca*, str. 151.

³⁵ Tacit, *Annales*, Macmillan and Co., London, 1906., knjiga 14, poglavlje 31., str. 269. – 270.

³⁶ Kasije Dion, *Historiae Romanae*, Loeb Classical Library, 1925., volumen 8, knjiga 62, poglavlje 2. 2, str. 84. – 85

³⁷ L. A. du Toit, *Tacitus and the rebellion of Boudicca*, str. 149.

³⁸ Tacit, *Annales*, knjiga 14. 32., str. 270. – 271.

Dionu dvadeset naprema jedan³⁹, te napušta grad i traži novo područje za neizbježnu bitku koje će biti više u njegovu korist. Prilikom napuštanja grada on nudi stanovnicima siguran prolaz s njegovom vojskom. Prema Tacitu, oni koji su odlučili ostati, većinom starci i oni koji su bili vezani za dom, su doživjeli istu sudbinu kao i stanovnici Camulondonuma.⁴⁰

Budika tada kreće prema Verulamiumu, današnjem St. Albans, i njega također pali i ruši. Dok su Britanci uništavali grad Svetonije je postavio svoju vojsku, koju je činilo otprilike 10 tisuća vojnika, i čekao nadolazeću bitku. Svetonije postavlja svoju vojsku na mjestu koje mu je davalo najveću taktičku prednost. Njegova vojska se nalazila ispred uskog prostora između dva brda sa gustom šumom iza njih tako da su ih Britanci mogli napasti samo odnaprijed. Odabrao je to područje jer je znao da tako Budikina brojčana nadmoć neće imati prednost. Britanci dolaze na područje bitke u nevjerojatnom broju i bitka ubrzo počinje. Sa svojim kćerima ispred sebe Budika je prošla svojom kočijom kroz plemena i ohrabivala ih dok su se nagurani Britanci mučili da dođu do otvorenog polja kroz uski prolaz. Svetonije tada naređuje napad te njegovi pješaci počinju bacati koplja na britansku vojsku koja se zbog veličine svoje vojske našla u lošem položaju u uskom prostoru u kojemu je došlo do bitke. Britanske kočije su uspjele raširiti rimske strijelce ali su kasnije ipak bile natjerane u povlačenje. Nakon što cijela rimska vojska polako kreće u napad Britanci se počinju povlačiti i tada dolazi do njihova poraza. Naime u pozadini vojske su se nalazila kola s opskrbom, ali i njihove obitelji koje su doveli da svjedoče mogućem oslobođenju otoka, te su oni blokirali njihov bijeg pa se tako bitka polako pretvorila u masakr. Prema Tacitovim zapisima Britanci su izgubili gotovo 80 tisuća vojnika dok su Rimljani izgubili oko 400 vojnika, ali je veći dio bio ranjen.⁴¹ Iako je više od polovice britanske vojske preživjelo s Budikinom smrti došlo je i do kraja njihove pobune. Kako je Budika dočekala svoj kraj je nepoznato. Prema Dionu ona je umrla od bolesti ili ozljeda zadobivenih tijekom bitke⁴², dok Tacit piše kako je Budika uspjela pobjeći sa svojim kćerima te kako su one kasnije počinile samoubojstvo tako da su popile otrov kako bi izbjegle zatočeništvo.⁴³

Kako bi nadomjestili gubitke u IX. legiji u Britaniju dolaze vojnici iz Germanije. Neprijateljska plemena, pa čak i ona neutralna, su bila opljačkana i uznemiravana te su bile provedene mnoge kaznene mjere, koje je Svetonije na krvavi način htio pokazati Britancima

³⁹ Kasije Dion, *Historiae Romanae*, knjiga 62. 8. 2-3, str. 97. – 98.

⁴⁰ Tacit, *Annales*, knjiga 14. 34., str. 271.

⁴¹ Isto, knjiga 14. 37., str. 272. – 273.

⁴² Kasije Dion, *Historiae Romanae*, knjiga 62. 12. 6., str. 104. – 105.

⁴³ Tacit, *Annales*, knjiga 14. 37., str. 272. – 273.

kako se kažnjava pobuna. Uz to tu je bio i problem gladi, jer su naime Britanci zanemarili sađenje usjeva zbog razmišljanja da će osvojiti rimska skladišta. Također, u Britaniju dolazi novi prokurator koji je najvjerojatnije i sam bio keltskog porijekla, te on ohrabruje Britance da izdrže sve nedaće, u nadi da će Svetonije biti zamijenjen guvernerom kojemu neće biti toliko do osvete.⁴⁴ On je pokušao popraviti odnose s Britancima tako da je širio riječ kako je Svetonijeva politika njegova a ne carska, te je molio carsku vlast da ga zamjene. Carska vlast se tada našla u velikoj dilemi. S jedne strane se nalazila činjenica da je on porazio Budiku, te njegovi uspjesi u Walesu. On je bio odabran kako bi proširio rimsku vojnu vlast u Britaniji i u tome je i uspio. Naime, ne bi ga bilo moguće opozvati bez da se službeno pokaže protivljenje njegovoj politici brutalne osvete. S druge strane, ako bi mu bilo dopušteno da bez nadzora nastavi sa svojom politikom on ili njegov nasljednik bi mogli imati još jednu veliku pobunu na svojim rukama. Zbog raznih uznemiravajućih izvještaja prokuratora, carska vlast odlučuje poslati Poliklita⁴⁵, bivšeg roba u službi cara, u Britaniju kako bi provjerio kakvo je stvarno stanje tamo i Svetonije tada biva opozvan prvom prilikom.⁴⁶

6. AGRIKOLA I NOVA OSVAJANJA

Mnogi britanski guverneri su tijekom razdoblja svoje vladavine pokušavali proširiti granice provincije. Od prvotne provincije, koja je obuhvaćala južni i istočni dio otoka, ona se s vremenom proširila i na područje srednje Engleske i južnog Walesa. Godine 77. na mjesto guvernera Britanije dolazi Gnej Julije Agrikola. Po svom dolasku na vlast Agrikola odlučuje završiti osvajanje Walesa. Iako je ljeto bilo pri kraju on odlučuje povesti dio svoje vojske na sjever gdje se bori s plemenom Ordovici (lat. *Ordovices*) pokorava cijelo područje Walesa.⁴⁷ Nakon osvajanja Walesa kreće u osvajanje otoka Anglesey. Iako nije imao brodove na svome raspolaganju Agrikola šalje svoje vojnike na konjima preko vode. Kako nisu očekivali da će ih napasti stanovnici otoka su se brzo predali, te je tako Agrikola doveo Wales i Anglesey pod rimsku vlast prije svoje prve zime na otoku.⁴⁸

Nakon što je uspostavio vlast na ovim područjima Agrikola kreće prema sjeveru Engleske. On osvaja i ova područja brzim napadima i znakovima milosti. Upravo zbog toga

⁴⁴ Tacit, *Annales*, knjiga 14. 38., str. 273.

⁴⁵ Tacit, *Annales*, knjiga 14. 39., str. 273.

⁴⁶ L. A. du Toit, *Tacitus and the rebellion of Boudicca*, str. 154.-155.

⁴⁷ Tacit, *Dialogus, Agricola, Germania*, poglavlje 17.-18., str. 198. – 203.

⁴⁸ Isto, poglavlje 18., str. 198. – 203.

mu se veći dio plemena kojima je bilo dosta borbe predao, a one koji nisu je uništio. Kako bi pacificirao osvojena područja on gradi nove utvrde na tim područjima, te Tacit piše: „...nijedna utvrda koju je Agrikola dao izgraditi nije osvojena od strane neprijatelja niti je napuštena ili zbog predaje ili zbog bijega.“ Kako bi bio siguran da neće biti izložen napadu od iza dok se kreće dalje prema sjeveru on utvrđuje već osvojena područja.⁴⁹

Do 80. godine rimska vojska prodire u Škotsku gdje nailazi na mnoštvo neprijateljskih plemena. Iako su se bojali rimske mornarice i vojske nisu se htjeli predati, te su čak i napadali rimske utvrde što je natjeralo Agrikolu da podijeli svoju vojsku na tri dijela. To je učinio u nadi da će tako spriječiti neprijatelja, koji je poznao zemlju i imao prednost u brdovitom području, da ga okruži. Kada su čuli za podjelu rimske vojske oni odlučuju napasti najmanju jedinicu, koju je činila IX. legija, ali su se Rimljani ipak uspjeli obraniti od tog napada.⁵⁰

Rimljani nakon toga prodiru još sjevernije i to dovodi do ujedinjenja domorodačkih plemena. Tada dolazi do bitke između Britanske vojske koja je imala i brojčanu i geografsku prednost, ali prema Tacitovim zapisima Agrikola uspijeva natjerati protivnika na povlačenje. Tacit piše kako su Britanci izgubili 10 tisuća vojnika dok su Rimljani izgubili samo 360.⁵¹ Agrikola se nakon toga vraća nazad na jug i ubrzo biva zamijenjen, jer se car Domicijan bojao Agrikoline rastuće popularnosti. Nakon Agrikole nema puno zapisa o tome što se događalo u Britaniji.

Sjeverni dio otoka, današnje područje Škotske, nikada nije palo pod rimsku vlast iako su proveli gotovo čitavo stoljeće pokušavajući to ostvariti. Iz kasnijih zapisa saznajemo da je car Hadrijan posjetio Britaniju. U svrhu obrane svojih posjeda on daje izgraditi veliki zid na sjevernoj granici provincije, današnja granica Engleske i Škotske, koji nosi ime cara Hadrijana. Hadrijanov zid je napravljen kako bi se obranila područja od stalnih napada Pikta (lat. Picti), plemena koje je živjelo na današnjem području Škotske. Kasnije je granica pomaknuta sjevernije te je podignut Antoninov zid. Ta se granica nije dugo zadržala jer su obje strane imale problema sa zalihama prilikom bilo kakvog pokušaja invazije. Do kraja rimske vlasti u Britaniji dolazi zbog slabljenja moći Carstva. Tako 367. godine rimske legije imaju sve više problema sa zaustavljanjem napadača sa sjevera u njihovoj namjeri da prijeđu Hadrijanov zid. Do problema dolazi i na kopnenim područjima Carstva te Rim 409. godine

⁴⁹ Tacit, *Dialogus, Agricola, Germania*, poglavlje 22, str. 206. – 209.

⁵⁰ Isto, poglavlje 25.-26., str. 212. – 215.

⁵¹ Isto, poglavlje 37., str. 232. – 235.

povlači vojsku iz Britanije te ostavlja romanizirane Kelte i Rimljane u Britaniji da se sami brane od napadača.⁵²

7. ŽIVOT U BRITANIJI

Glavna karakteristika rimske Britanije su bili njeni gradovi koji su bili sjedišta rimske administracije i civilizacije. Mnogi od tih gradova su nastali iz starih keltskih naselja, vojnih tabora ili trgovačkih centara, te je tako u Britaniji nalazile 3 različite vrste gradova. Od tri vrste dvije su osnivane od strane Rimljana. To su *coloniae*, koje su osnivali rimski naseljenici, te *municipia*, veliki gradovi u kojima su stanovnici dobili Rimsko građanstvo. Treća vrsta gradova su bili *civitas* koji su obuhvaćali stara keltska plemenska središta preko kojih su Rimljani upravljali keltskom populacijom koja je živjela na selima. U početku ovi gradovi nisu imali nikakve obrambene zidine ali to se kasnije mijenja te ih tako krajem 2. i početkom 3. stoljeća imaju svi gradovi. To su uglavnom bile jednostavne zidine napravljene od zemlje i drva, ali već do 300. godine gradovi su opasani kamenim zidinama.⁵³

Rimljani su u Britaniji ostavili 20-tak većih gradova s oko 5 tisuća stanovnika i preko sto manjih naselja. Velik broj tih gradova su prvotno bili vojni tabori te je njihov latinski naziv *castra* ostao i dalje u nazivima mnogih gradova poput Lancaster, Winchester, Gloucester, itd. Ti su gradovi bili napravljeni uglavnom od kamena i drveta, te su imali planski napravljene ulice, tržnice i trgovine. Gradovi su bili spojeni cestama koje su bile tako dobro napravljene da su ostale čitave čak i kad su se neke kasnije počele raspadati, a nastavile su se koristiti i nakon što su Rimljani otišli. Od tih rimskih cesta njih šest je išlo u glavno središte London koji je tada imao oko 20 tisuća stanovnika i bio vjerojatno najvažnije trgovačko središte sjeverne Europe zbog velike količine kukuruza koji se proizvodio u južnom dijelu Britanije te kasnije izvezio.⁵⁴

Izvan gradova najveća promjena tijekom Rimske okupacije bio je razvoj velikih farmi ili *villa*, koje su pripadale bogatim Britancima koji su, poput stanovnika gradova, bili više Rimljani nego Kelti. Svaka *villa* imala je velik broj radnika, a najčešće su se nalazile blizu gradova kako bi se njihovi urodi mogli što lakše prodati. Također dolazi i do sve većih razlika između bogatih i onih koji su zapravo radili na njihovoj zemlji. Ti su ljudi naime još uvijek

⁵² David McDowall, *An illustrated history of Britain*, Longman Group, London, 1991., str. 9

⁵³ D. McDowall, *An illustrated history of Britain*, str. 9.

⁵⁴ Isto, str. 9. – 10.

živjeli u istim okruglim kolibama i selima u kojima su Kelti živjeli 400 godina ranije u vrijeme kada su Rimljani došli na ova područja. Život u Rimskoj Britaniji se činio vrlo civiliziran, ali je bio i jako težak za sve osim najbogatijih. „*Tijela zakopana na rimskom groblju u Yorku pokazuju da je životna dob bila niska. Polovina populacije umrla je između 20 i 40 godina, a 15% je umrlo prije navršenih 20 godina.*“⁵⁵ Teško je reći koliko je ljudi živjelo u Britaniji prije nego što su Rimljani otišli, ali se pretpostavlja da ih je bilo oko 5 milijuna. To mišljenje se ponajviše temelji na miru i razvijenoj ekonomiji koje su donijeli Rimljani, ali sve se to mijenja nakon novi valova invazija.⁵⁶

Tijekom razdoblja vladavine keltskih naroda Britanija je postala važan proizvođač hrane zbog svoje umjerene klime te je izvozila kukuruz i životinje, te čak i lovačke pse i robove, u kopnene dijelove Europe. Upravo to predstavlja veliku važnost za Rimljane jer mogu tu hranu iskoristiti kao zalihe za vojsku tijekom ratova u Galiji.⁵⁷

Rimljani tako u Britaniju donose vještinu čitanja i pisanja, a upravo je to bilo važno za širenje ideja i uspostavu vlasti. Tako upravo iz Rimskih zapisa saznajemo kako Agrikola, koji je u to vrijeme bio na vlasti u Britaniji, već 80. godine po. Kr. podučavao sinove plemenskih vođa te da kao posljedica dolazi do toga da se latinski sve više počinje upotrebljavati u govoru i pisanju, te također i sam Rimski način oblačenja sve više ulazi u modu.⁵⁸ Dok je keltsko seljaštvo ostalo nepismeno te i dalje govorilo keltskim jezikom, velik dio onih koji su živjeli u gradovima govorio je latinskim te ponegdje i grčkim. Latinski iz govora i pisanih zapisa nestaje nakon Anglo-saksonske invazije u 5.st.⁵⁹ Uz ovo Agrikola je ostao zapamćen i po svojim raznim reformama kojima unaprjeđuje život u provinciji. Njegove reforme su uključivale smanjenje cijene žita i kukuruza, pomiče žitnice bliže gradovima i utverdama radi lakše opskrbe, mijenja način prikupljanja poreza tako da se poreznici više ne mogu lako bogatiti na njemu.⁶⁰ On također provodi i reformu vojske, daje graditi mnoge zgrade poput hramova i tržnica čime zapravo približava domaćem stanovništvu rimski način života.

Nakon okupacije u južnom dijelu Britanije, od rijeke Humber do rijeke Severn, Rimljani osnivaju rimsko-britansku kulturu te se taj dio nalazio unutar Carstva.⁶¹ Sjevernija

⁵⁵ D. McDowall, *An illustrated history of Britain*, str. 10.

⁵⁶ Isto, str. 10.

⁵⁷ Isto, str. 8.

⁵⁸ Isto, str. 8.

⁵⁹ Isto, str. 8. - 9.

⁶⁰ Tacit, *Dialogus, Agricola, Germania*, poglavlje 19, str. 202. – 205.

⁶¹ D. McDowall, *An illustrated history of Britain*, str. 9.

planinska područja također su bila pod rimskom vlašću ali ona nisu bila toliko razvijena. Ta su područja bila pod vojnom vlašću te su bila nadgledana iz gradova kao što su York, te Chester i Caerleon na zapadnom dijelu Britanije, a domorodačkim stanovnicima je bilo dopušteno da nastave sa svojim načinom života. „Svaki od tih gradova držala je rimska legija od 7 tisuća vojnika, a u samoj Britaniji je bilo oko 40 tisuća vojnika.“⁶²

8. ZAKLJUČAK

Teritorij Britanije je prije dolaska Rimljana dugo bio podijeljen između mnogih plemena koja su obitavala na tom prostoru. Dolaskom Rimljana polako dolazi do ujedinjenja teritorija Britanije, ali i kulturnog ujedinjenja. Kako bi se lakše obranili od okupatora mnoga od tih plemena prelaze preko svojih razmirica i ujedinjuju se protiv zajedničkog protivnika. Neka od domaćih plemena su uvidjela kako mogu napredovati s Rimom te se odlučuju predati ili ući u savez s njima, dok druga plemena poput Pikta pružaju otpor Rimu do samoga kraja. Također, dolazak Rimljana u Britaniju označava početak jedne nove ere za ovo područje. Rimljani sa sobom donose i svoj jezik, kulturu, novac, način oblačenja, način gradnje i dr. Mnoge od tih rimskih inovacija se mogu vidjeti i dan danas poput rimskih cesta i raznih građevina. Iz svega toga se može vidjeti kako na području Britanije dolazi do procvata sa dolaskom Rimljana.

⁶² D. McDowall, *An illustrated history of Britain*, str. 9

9. POPIS LITERATURE

Collingwood, Robin George; Myres, Nowell (1937.), *Roman Britain and the English Settlements*, Oxford, Oxford University Press

Dion, Kasije (1925.), *Historiae Romanae*, vol. 8, Loeb Classical Library

Dion, Kasije (1924.), *Historiae Romanae*, vol. 7, Loeb Classical Library

du Toit, L. A., *Tacitus and the rebellion of Boudicca*

McDowall, David (1991.), *An Illustrated History of Britain*, London, Longman Group

Morgan, Kenneth O. (1985.), *The Oxford Illustrated History of Britain*, Oxford, OUP

Strabon (1923.), *The Geography*, vol. 2, Loeb Classical Library

Tacit (1914.), *Dialogus, Agricola, Germania*, London, Loeb Classical Library

Tacit (1906.), *Annales*, London, Macimillian and Co.

Webster, Graham (2003.), *The Roman Invasion of Britain*, London i New York, Taylor & Francis Group